

RAMON TARTER

Rafael Casanova, heroi i mite

La figura de Rafael Casanova s'ha fet servir, en el transcurs dels anys, com a símbol i referent de la lluita per la recuperació de les llibertats de Catalunya. Tot i haver estat magnificat com l'heroi per antonomàsia dels fets de l'Onze de Setembre de 1714, el coneixement de la seva actuació, entre el que en podríem dir "el gran públic", és minso i superficial. Aquest desco-neixement permet que la seva figura sigui any rere any motiu de controvèrsies, i la seva biografia s'utilitzi com a arma des de fora de Catalunya per atacar les aspiracions del nostre país (recordem, entre moltes altres, les declaracions del senyor Fraga Iribarne dient que «ni siquiera lo fusilaron») o també des de dins mateix, contrapasant-lo al general Moragues, considerat sempre com el màxim exponent de la resistència catalana per part de grups més o menys radicals.

Manuel Cruells, en la seva biografia de Casanova, definia molt bé aquesta contraposició: «Casanova, en el nostre record històric, és el símbol de les nostres institucions perdudes però mantenint constantment l'esperança de recuperar-les, mentre que Moragues és el símbol de la lluita a ultrança, lluita més militar que política [...]. S'han establert diferències comparatives entre Moragues i Casanova, però, de fet, aquestes diferències responen només a circumstàncies, a temperaments i a la formació

Nova presentació museogràfica de la Casa Rafael Casanova de Moià, resultat de la col·laboració entre el Museu d'Història de Catalunya i l'Ajuntament de Moià

de cada un d'ells. Casanova representa fonamentalment la lluita cívica i jurídica, mentre que Moragues representa l'element simplement militar d'aquella lluita, però era un mateix exaltament emotiu, ple de fidelitats, que els movia en la seva donació suprema a la causa catalana. La veritat és que cada un d'ells va complir amb el seu deure, i si el seu final respectiu fou diferent és degut més aviat a una simple qüestió de sort, com passa sempre al final de totes les guerres [...]».¹

Si volguéssim fer una biografia de Rafael Casanova prescindint de la seva actuació en el darrer any de la Guerra de Successió, amb cinc ratlles la tindríem acabada: Casanova és un advocat, amb una relativament bona posició social i amb una vida familiar com tant altres de la Catalunya de

finals del XVII i les primeries del XVIII. Una persona dedicada a la seva professió, que no va ser mai ni un gran home de lleis ni va deixar escrita cap obra cabdal de pràctica jurídica. Casanova entra en escena amb motiu de la guerra, sens dubte amb un gran convenciment, ja que, si ho mirem fredament, s'havia d'estar molt compromès i s'havia de creure molt en la causa que es defensava per acceptar el nomenament de conseller en cap el novembre de 1713, amb la pràctica totalitat del país ocupat, Barcelona assetjada i Catalunya abandonada pels seus aliats.

Ja ho va escriure Santiago Albertí: «Sempre ens ha fet l'efecte que fins els més destacats, com Pau Claris o Rafael Casanova, no foren pas homes de dots genials, sinó

gent imposada de les responsabilitats del càrrec, a l'extrem de fer el cor fort quan resultava molt dur de mostrar-se a l'altura de les emergències».²

Casanova no era un home d'armes; era home de pau, de dret i de pacte, per la qual cosa fou sempre extremadament respectuós amb les institucions que representava. Això no treu que sabés imposar la seva autoritat tant sobre els polítics civils com sobre els militars quan la situació així ho va requerir.

Una petita aproximació biogràfica

La destrucció l'any 1839 dels arxius parroquials de Moià per part de les forces carlines del comte d'Espanya no permet establir amb exactitud la data de naixement de Rafael Casanova, però tots els indicis ens la fan situar pels voltants de 1660. La primera dada certa que en tenim es remunta a l'any 1672, quan exerceix de padrí de la seva germana Susanna. La fe de baptisme fa esment que per aquelles dates era estudiant de gramàtica.

La família Casanova havia arribat a Moià el 1461 per mitjà de la compra d'uns

masos. Procedien del mas Casanova de Sant Cugat de Gavadons, petita parròquia propera a Moià, pertanyent a l'actual municipi de Collsuspina, però que en aquella època formava part del terme del castell de Tona. Amb el pas dels anys els Casanova augmentaren considerablement el seu patrimoni, van deixar de banda la vida pagesa i s'establiren dins la vila de Moià, en una casa que progressivament anaren engrandint. Des de la casa pairal administraven les seves propietats i es dedicaven al comerç de gra i llana proveint la important indústria tèxtil del Moianès.

Rafael Casanova i Solà, pare del nostre biografiat, va contraure matrimoni amb Maria Comes i Sors, filla d'una família amb importants propietats a la zona del Vallès i que va aportar al matrimoni un ric patrimoni. D'aquest matrimoni en coneixem onze fills, entre els quals, segons les dades de què disposem, Rafael podria ocupar el cinquè lloc. Una nova dada la trobem en el testament de la seva mare, datat el 1678, quan Rafael és esmentat juntament amb el seu germà Josep, establerts ambdós a Barcelona.

El 22 de juliol de 1696, Rafael Casanova, doctor en drets i advocat en exercici, va contraure matrimoni amb Maria Bosch i Barba, vídua i hereva d'un important patrimoni a Sant Boi de Llobregat. El matrimoni va durar poc, ja que Maria va morir el 1704. Van tenir quatre fills: Francesc, l'hereu, que va morir el 1710; Rafael, que va estar tota la vida al costat del seu pare, i dos bessons que moriren infants: Pau i Teresa.

En l'exercici de la seva vida professional Rafael Casanova va mantenir sempre un estret lligam amb la seva família i amb la seva vila nadiua. En l'escassa documentació conservada es pot veure una llarga relació, tant abans com després de la Guerra de Successió, com a advocat i procurador de la Comunitat de Preveres de Moià, on el seu germà Josep, prevere i beneficiat, exercí molts anys d'administrador. També es conserven alguns documents referits a causes que va defensar, tant de membres de la seva família com de persones de Moià o amb vinculació amb la vila.

A l'escena pública: conseller tercer

A causa de la malaltia i posterior mort de Jacint Lloredà, conseller tercer de Barcelona, nomenat en l'extracció corresponent a 1705, es va haver de fer una extracció extraordinària per cobrir la seva vacant, fet que es produí el 25 de gener de 1706 i en el qual Rafael Casanova va ser elegit per al càrrec. El seu mandat, que s'extingia el 30 de novembre del mateix any, va coincidir amb les Corts convocades per l'Arxiduc i el primer setge de Barcelona. Els dietaris del Consell de Cent recullen tota una sèrie d'actuacions en les quals Casanova va participar de forma més o menys destacada.

© MHC-Pepo Segura

Dormitori de la Casa Rafael Casanova de Moià, situat a la planta noble de l'edifici

Acabat el mandat, Rafael Casanova participà encara en diferents actuacions públiques, com ara formar part de l'ambaixada que la ciutat de Barcelona envià a Mataró (1708) per rebre Elisabet de Brunswick, esposa de Carles III, o acompanyant la representació de la ciutat en algunes de les moltes visites protocol·làries que el Consell feia a l'Arxiduc. També Carles III li concedí el títol de «ciutadà honorat de Barcelona» el 6 de febrer de 1707.

Els darrers mesos de la guerra

Rafael Casanova torna a un primer pla l'any 1713. La situació a la ciutat i al país ha canviat molt. L'eufòria pel fracàs del setge de 1706 ha donat pas a una situació molt més angoixant: el país està pràcticament ocupat per les forces borbòniques, que imposen en el territori que van conquerint una repressió brutal. La Pau d'Utrecht ha deixat solucionada la guerra a Europa, i els aliats, en virtut del Conveni de l'Hospitalet, han evacuat Catalunya. En les negociacions de pau el problema de la defensa tant de Catalunya com del seu ordenament jurídic s'ha obviat i la guerra ha quedat convertida només en un problema intern de la monarquia hispànica. En resum, les potències europees han acceptat Felip V i li han deixat les mans lliures per solucionar a la seva manera el problema català.

En aquest estat de coses, la Junta de Braços convocada el juny de 1713, amb la pressió sobretot del braç reial o popular, decideix resistir. En aquests moments ja no per la defensa d'un o altre candidat a ocupar el tron hispànic, sinó per la mateixa supervivència del país, les constitucions i les llibertats. Casanova va participar en aquesta junta i poste-

riorment va ser designat per formar part de l'anomenada Junta Secreta, els membres de la qual, cinc en total, havien de ser els qui havien de conduir, almenys políticament, la guerra.

Aquest no és lloc, ni l'espai ho permet, per explicar el desenvolupament dels darrers mesos de la resistència catalana abans d'arribar al fatídic 11 de setembre. Crec, però, que

Estàtua de Rafael Casanova a Barcelona, obra de Rossend Nobas, instal·lada originalment a tocar de l'Arc de Triomf el maig de 1888

cal fer esment de tres moments en què Casanova té una actuació clau. El primer, el nomenament com a conseller en cap el novembre de 1713. El segon, la seva actuació en la decisiva Junta de Guerra del 3 de setembre de 1714. El tercer, la seva intervenció durant l'assalt definitiu de Barcelona el dia 11 del mateix mes. Aquests tres fets poden donar una mesura del tarannà de Casanova, del seu grau de compromís amb la causa catalana i del seu caràcter, maltractat moltes vegades des del desconeixement.

L'elecció del conseller en cap

El 30 de novembre de 1713 s'havien de renovar els càrrecs del Consell de Cent. Un sector dels dirigents barcelonins volia, ateses les especials circumstàncies en què es trobava la ciutat, renovar el mandat dels consellers. Una altra part, partidària de la resistència ultrancera, volia fer les renovacions tal com es preveia en les Constitucions. Manuel Flix, el conseller en cap a qui s'havia de renovar el càrrec, era partidari de la capitulació, cosa que els partidaris de la resistència no podien acceptar. Una dita feia "les bosses són sàvies", referint-se al fet que en moments difícils sempre hi havia la possibilitat que sortís, si convenia forçant la sort, un consistori amb les persones adequades a cada circumstància. Molt probablement la figura de Casanova podia representar un candidat de consens, a mig camí entre els irredemptistes i els partidaris de la capitulació.

Feta l'elecció, Casanova es va mostrar un candidat ferm, capaç d'imposar la seva autoritat tant a militars –fins va topar en algunes ocasions amb els caps de la defensa– com a polítics. Va mantenir una difícil relació especialment amb el conseller segon, Salvador Feliu de la Penya, destacat membre del grup partidari de la resistència ultrancera, sobretot en aspectes referits a corruptes en el proveïment de la plaça, aspecte que li estava encomanat, i a favoritismes en l'entrada i sortida de productes de la plaça a càrrec de persones del seu cercle més proper.

La darrera Junta de Guerra

El 3 de setembre de 1714 el duc de Berwick, que havia rellevat el duc de Pòpuli en el bloqueig a Barcelona, instà una vegada més la rendició de

la plaça. Ja tenia preparat el dispositiu militar necessari per a l'assalt definitiu, però també era conscient del cost que amb seguretat representaria l'expugnació de Barcelona. En el si del Consell de Cent les dues postures s'havien radicalitzat: una part dels militars i el mateix conseller en cap, adoptant una postura possibilista, volien obrir negociacions, encara que fos per guanyar temps, refer mínimament les defenses i veure si es podia rebre alguna ajuda des de Mallorca. Pel grup irre-demptista qualsevol negociació significava capitular, i es donaven com a certs els rumors que la flota anglesa es dirigiria cap a Barcelona per trencar el bloqueig marítim de la ciutat i la situació podia fer un tomb inesperat. Finalment, tan sols quatre dels trenta membres presents de la Junta votaren a favor de negociar, entre ells Casanova i el general Villarroel. El militar, que no volia ser responsable de la carnisseria que s'acostava, va dimitir i va demanar un transport per sortir de la ciutat. Casanova, per contra, es mantingué en el lloc, acatà la decisió de la majoria i es disposà a encapçalar la defensa.

L'Onze de Setembre

A quarts de cinc de la matinalada de l'11 de setembre de 1714, Berwick inicià l'atac definitiu. El general Villarroel, que encara no havia pogut abandonar Barcelona, va reprendre el comandament efectiu de la plaça. Va donar instruccions als caps militars i també a les autoritats civils, ja que pel caire que prenia la situació aquell atac es preveia com el definitiu. Amb un grup de cavalleria es va dirigir al pla de Lull, on va ser ferit. A quarts de set del matí, seguint les indicacions de Villarroel, els consellers de la ciutat, amb

Àmbit de la nova exposició permanent de la Casa Rafael Casanova de Mojà dedicat a la mort sense descendència de Carles II, rei d'Espanya

les forces –especialment de la Coronela– que havien pogut aplegar, es dirigiren a la muralla de Jonqueres. L'arribada d'aquests reforços, amb les autoritats i la bandera de Santa Eulàlia, símbol de la ciutat, va ser una mena d'injecció de moral per als combatents, els quals emprengueren un contraatac que permeté recuperar el baluard de Sant Pere i obligà els borbònics a retrocedir fins al portal Nou. Al terraplè de la muralla va caure ferit el conseller en cap. D'allà fou retirat i, en un atzarós trasllat, portat fins a l'hospital instal·lat al Col·legi de la Mercè. A migdia l'avanç borbònic era lent però imparabile i, malgrat una certa estabilització dels fronts, la ciutat estava perduda.

Casanova i Villarroel, ferits tots dos, poca cosa més van poder fer que donar el vistiplau als termes de la capitulació. A fi de sostreure el conseller en cap de la més que probable repressió, el van inscriure com a mort al registre de l'Hospital de la Santa Creu, tota la documentació que podríem qualificar de sensible va ser destruïda i ell es va amagar fins que el van poder traslladar a la casa pairal dels seus sogres a Sant Boi de Llobregat.

Després de la guerra

Podríem dir que la repressió posterior a l'ocupació de Barcelona va tenir dos vessants: es va acarnissar especialment en els caps militars, amb llargues i dures penes de presó, com en el cas de Villarroel, o execucions humiliants com la de Moragues. En els civils la repressió se centrà principalment en l'embargament de béns i la imposició de multes i contribucions abusives. Els béns de Rafael Casanova van ser embargats i, com a la majoria, no se li aixecà el segrest fins al 1725, amb motiu de la Pau de Viena. El seu únic fill vivent, Rafael Casanova i Bosch, passà els moments finals de la guerra servint com a alferes a la guarnició del castell de Cardona i es va poder acollir a les condicions de la seva capitulació. Passada la guerra inicià estudis de dret a la nova universitat de Cervera i la família va poder viure sense excessives estretors, gràcies a l'herència materna.

Casanova, després de restar amagat un quant temps, va reprendre la seva carrera com a advocat i tornà a obrir despatx a Barcelona. Durant els anys posteriors a la guerra mantingué contactes amb els exiliats catalans a Viena, espe-

cialment amb Francesc de Castellví, que estava redactant les seves *Narraciones históricas de 1700 a 1725* i a qui va furnir de moltes notícies i informacions sobre el setge de Barcelona. Diferents autors li atribueixen també l'autoria o almenys una participació destacada en la redacció del *Record de l'Aliança fet al Sereníssim Jordi Augusto Rey de la Gran Bretanya* (1736), memorial que recordava als anglesos el Tractat de Gènova i els demanava ajuda i protecció perquè els catalans poguessin recuperar les seves institucions. Casanova va deixar la seva professió i es va retirar definitivament a Sant Boi l'any 1737, lloc on morí i fou enterrat el 3 de maig de 1743.

El mite Casanova

Pràcticament durant cent cinquanta anys l'Onze de Setembre i els seus protagonistes restaren en un oblit gairebé total, llevat d'alguns fets anecdòtics propers cronològicament a la fi de la guerra. La seva recuperació i la posterior mitificació vindrien de la mà de la recuperació historiogràfica que va propiciar la Renaixença en la segona meitat del segle XIX.

No hi ha dubte que tots els pobles necessiten els seus referents. Tampoc no hi ha dubte que en els darrers cent anys tant els fets de l'Onze de Setembre de 1714 com la figura de Rafael Casanova s'han convertit en un dels referents de l'imaginari mític i patriòtic català i que l'un no s'entendria sense l'altre. L'Onze de Setembre és el fet, Casanova representa la personificació d'aquest fet. No hi ha dubte tampoc que ambdós són mites que podríem qualificar de barcelonins, ja que neixen, es desenvolupen i s'exporten arreu del país a través de Barcelona, per altra banda circumstància ben comprensi-

ble, ja que els fets històrics i els personatges que donen lloc a la formació d'aquest mite s'esdevenen a la ciutat.

Aquesta recuperació –mitificació, si es vol dir així– des d'una òptica purament barcelonina i en un moment en què el coneixement del fet i dels seus actors és molt petit, fa que l'interès es focalitzi bàsicament en un sol personatge, que per altra banda era l'únic de qui es tenia un mínim coneixement i amb una significació important per la ciutat de Barcelona: Rafael Casanova, a qui la ciutat ja havia dedicat un monument l'any 1888, si bé no individualment, sinó dins un conjunt de vuit estàtues de personatges il·lustres catalans que havien d'ornar l'accés a l'Exposició Internacional d'aquell any.

El monument a Casanova, gombolat pel naixent catalanisme polític, es converteix en punt de referència de diferents reivindicacions, tant en la campanya en defensa del dret civil català (1889) com en les primeres commemoracions de l'Onze de Setembre. Casanova representa, com dèiem al principi, les institucions perdudes i l'anhel per recuperar-les. Per això també es converteix en víctima de les dictadures de torn, al·lèrgiques per definició a qualsevol cosa amb tuf de catalanisme: Primo de Rivera suprimeix les commemoracions de l'Onze de Setembre i la dictadura franquista elimina commemoració i monument.

Casanova, com a referent de la recuperació de les llibertats catalanes, ressorgeix amb força a partir de 1976, primer amb la commemoració del primer Onze de Setembre després de la mort de Franco a Sant Boi, lloc on està enterrat (després de descartar-se Moià, lloc de la seva naixença), i posteriorment amb les ofrenes florals institucionalitzades al

peu del seu monument, que prenen el caire d'acte central de la commemoració de la Diada a Barcelona.

A partir d'aquest moment, Casanova "s'exporta" arreu de Catalunya com a personificació de l'Onze de Setembre. Val a dir que a les primeries del segle XX i durant la dictadura franquista el seu coneixement és limitat, especialment fora de Barcelona. El coneixement històric de la Guerra de Successió ha augmentat considerablement en els darrers trenta anys i, per tant, també el dels seus protagonistes, que esdevenen cada vegada més coneguts i reivindicats.

Per desgràcia, sembla que en aquest país no podem recordar per igual tots els qui, cada un des del seu lloc, l'han defensat. Sembla que per lloar la figura d'un calgui destrossar la de l'altre o emprendre una mena de competició per buscar un número u. No n'hi ha prou d'haver de rebatre els atacs, típics i tòpics, que vénen de més enllà del Principat cada any per l'Onze de Setembre, sinó que caiem, entre nosaltres mateixos, en la temptació de la simplificació i el descrèdit. Casanova, Moragues, Villarroel, els germans Desvallés, Bac de Roda, Dalmau i tants altres van lluitar pel que creien, tots en la mesura de les seves possibilitats, amb les seves grandeses i les seves misèries, i tots per igual mereixen respecte i consideració.

RAMON TARTER
Museu Municipal de Moià

NOTES

1. Manuel CRUELLES, *Casanova i Moragues, defensors de les llibertats catalanes*. Barcelona: Blume, 1980, p. 9.
2. Santiago ALBERTÍ, *L'Onze de Setembre*. Barcelona: Albertí editor, 1964, p. 28.